

Biharországból.

(12 képpel s 4 alaprajzzal.)

Extra Hungariam non est vita si est
vita, non est ita.

A n o n y m u s.

Riadó taps hangzott fel, midőn Biharmegye főispánja, Dőry József lelépett az elnöki székről, a honnan a magyar orvosok és természetvizsgálók XXV. vándorgyűlésének összesereglett tagjaihoz emelkedett hangon tartott bucsúszavakat intézett. Az ő beszéde tette le a zárókövet a vándorgyűlések épületére, mely azért emelkedett, hogy a magyar tudománynak legyen egyik csarnoka, bevégeződött ebből ismét egy emelet, elhangzottak az előadások, viták, szétoszlott az estélyek elegáns közönsége, mely oly érdeklődő figyelemmel kísérte a villamos gép zakatolását, a kékes fénynek fel-felvillanását; elnéptelenedtek a jogakadémiának hosszú ambitusai, melyek oly furcsákat gondolhattak magukban, midőn a megszokott víg, zajos, czilinderes és kabátos társaság helyett ugyan nem kevésbé víg, még inkább nem kevésbé zajos, de piros napernyős és tollas kalapú hölgyeket „tartalmaztak”. Minthogy azonban semmi sem tart örökké és még a legszebb mozzlim is eljut Muhammad ölébe — e vándorgyűlést utólérte sorsa, megtért elődeihez: fuit.

Volt azonban a gyűlésnek fénypontja, mely azok előtt, kik látták, mindig emlékezetes fog maradni. Egy helyes intézkedés szerint ugyanis gondoskodva van a kifáradt tudós elmék felfrissítéséről nagyszabású, monumentális kirándulások által. Felkerekedik a társaság, mely napokig elméleti kérdések fölött vitatkozott, s azok, kik tételeiktől egy tapodtat sem engedtek a gyűlésteremben, most felbokkrétázott kalappal fejükön, hegymászó bottal kezükben, bőrharisnyával lábukon vonulnak át hegyen-völgyön s a vitában volt ellenfeleikkel kart karba öltve éneklük:

... bár mit mond is ez a világ,
Örökké áll a maxima:
Vigadj! dalolj! mulass! igyál!
Dalolni, inni nem hiba.

Hanem addig is, míg a tudós közönség a fárasztó hegyi utakhoz hozzászokik, egy kis gyakorló, trainirozó kirándulást tétetett az előre látó rendezőség a Várad melletti *Püspökfürdő*be, mely bazánknak egyik legrégebb, szép és egyébként is nevezetes fürdőhelye. Az itten fakadó meleg vizeket már a rómaiak is használták és már II. Endre alatt virágzó telep volt ez, melyet a középkorban *Szt. László fürdőjének* neveztek.

A fürdőhely jelenleg igen gondosan van tartva.

Magas platánok karsú sudarai veszik körül a hely védőszent-jének Szent Lászlónak szobrát, mely mögött csinos kápolna magas, fehér tornya nyulik fel, plasztikusan elődomborodva a hegyoldalt borító

Zengő csúcs 1540 m.

Nagy-Bihar 1849 m.

Kis-Bihar 1657 m.

Rudzsinosza 1463 m.

Tartaroea 1289 m.

Bohoidei 1656 m.

Rétháti csúcs 1627 m.

A Bihar-hegység panorámája a zádorjai útról. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

sűrű erdő sötét lombjaiból. E mellett van a rendkívül diszes, jól be-rendezett gyógyterem, utána az elszórt nyári lakok sorakoznak, kiegészítve a helynek barátságos, vidám képét.

Kitűnő karban tartott, díszes kerten haladva végig, elérkeztünk e fürdőhelynek fő nevezetességéhez, a meleg forráshoz, melyeknek szélesen elterülő tava e század elejéig egész Európában az egyetlen hely volt, hol a *Nymphaea thermalis*, a Nilusnak e sokszor leírt és megbámult díszét találni lehetett. Innen tiltette 1803-ban Kitaibel a Császárfürdő mögötti tavacskába át, a hol a nélkül, hogy Budapesten e ritka növény létezéséről tudomással bírtak volna, még ma is szépen díszlik. Nagy, világos-zöld, elliptikus levelei a víz színére tapadva úsznak s köztük itt-ott felüti koronás fejét ibolyás fehér, illatos rózsája.

A püspökfürdői kirándulás célja azonban tulajdonképpen nem balneológiai vagy turistasági volt, hanem a gourmandise vezette ide a vendégeket. A vándorgyűlés elnöke, *Schlauch Lőrincz* nagyváradi püspök itt bucsúzott el székhelyének vendégeitől, kiket *intra muros et extra* olyan magyar vendégszeretettel fogadtak, a melyet mi budapestiek csak a régi leírásokból ismerünk, s a melyről hogy még létezik, ki sem sejtette volna közüllünk. Szóval tehát: *fecimus magnum áldomás*.

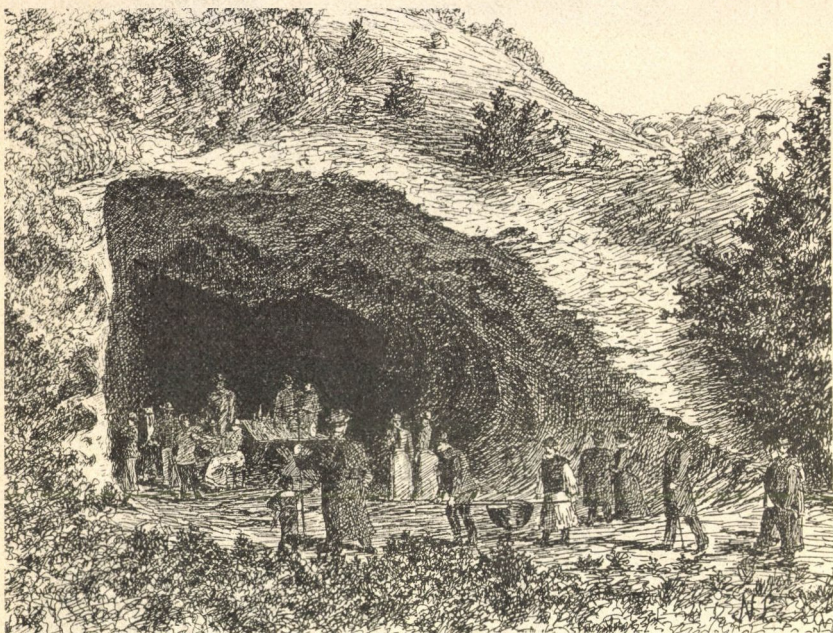
Ebéd után, a ki még járni bírt, át ment a pár percznyire fekvő regényes *Felixfürdő*be, a hol emberderék vastagságú csőből hatalmas sugárban, nagy zajjal folyik ki a Zsigmondy Vilmos által fúrt kút 47° C. hőmérsékű vize.

A tudomány hatalmát bizonyító zúgó forrás mellett hosszú, fedett folyosó vezet egy sötét, homályos és párakkal ködbe burkolt terembe; az ide akaratlanul benyitó elé borzalmas látvány tárul. Mintha középkori kinzókamrában lennénk . . . Alacsony padokon kinyújtózva fekszenek, vonaglanak az emberek; némelyiknek karjából, másiknak melléből patakszik a vér, mely a pad alatt fekete tócsát képez s lassan, czafatosan becsurog a terem közepén levő fürdőmedencébe, vörös felhőhöz hasonlóan oszolva szét a párolgó, bugyburékoló vízben. Az *eretvágók* műhelye ez, mely még pár évtized előtt a fürdőhelyek lényeges része volt, s melyben a tudomány tévedését zsákmányolta ki a hiszékeny embereken a babona és kuruzslás.

A domb tulsó szélén, Sz. László fürdőjében ez alatt víg tánczra perdült a kitűnő pezsgőn s jó zenén fellelkesült közönség, s mire visszatért a Felixfürdő felfedezésére indult expedíció, a jó kedv általánossá vált s tartott is mindaddig, míg az utolsó különvonat éles füttyje bele nem kontrázott a víg csárdásokba.

Másnap reggel kezdődött el az igazi turista-út. Fátyolos, angol kalapos urak, esőköpenybe burkolt hölgyek gyülekeztek a perronon s a vendégszerető házigazdáinktól vett barátságos bucsú után csakhamar tova gördültek velünk a Nagyvárad-Vaskohi vasút régi módi, kényel-

metlen, lassú kocsijai, a melyekben azonban az ablak előtt folyton változó, tovareppenő táj festői szépsége és az úri társaság humora elfeledtették az utazás apró bajait. Egyedül a hőség volt kiméretlen, főképen a Szombatság-Rogozsi állomáson túl, a hol tudniillik a figyelmes rendezőség jóvoltából pompás gőzölgő paprikások és tűzes borok hűsítették az utazókat. Minthogy azonban vicinális vasuton utaztunk, hamar kifogtunk Helios bevéen. Mintha vezényszóra történt volna, napernyők nyultak s nyiltak ki a kocsi ablakán s a homorú szövet által behajtott friss, üde levegő új erőt s új hangulatot öntött a társaságba.

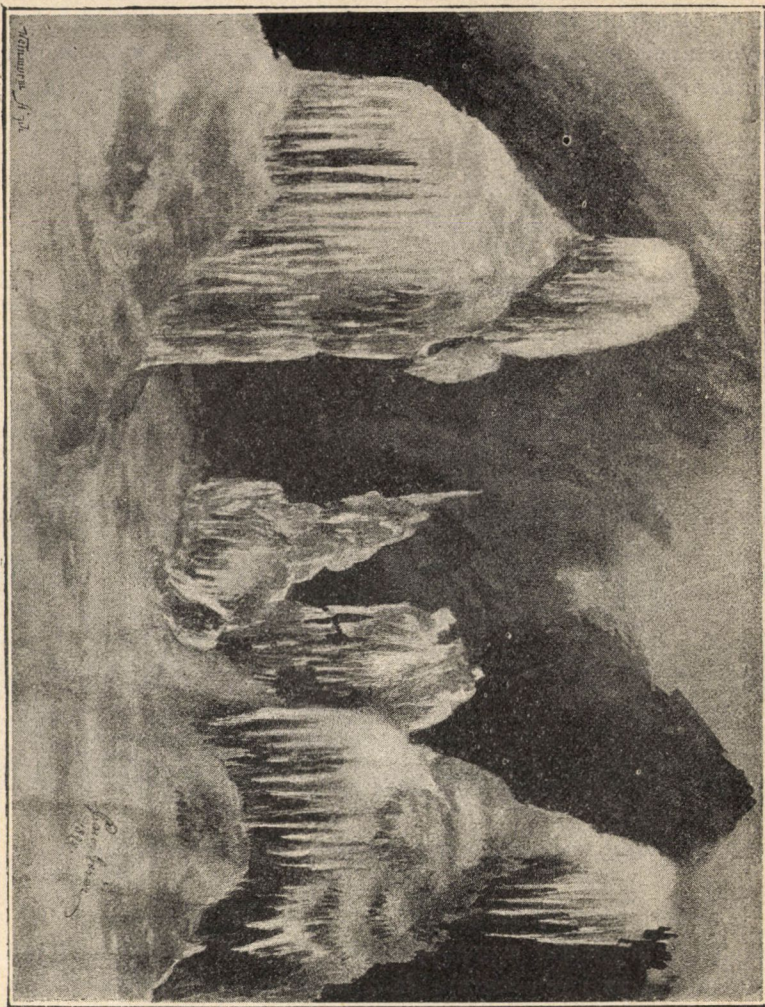
A József főherczeg barlang nyílása. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

Sajnos, hogy az öröm nem tartott sokáig. A szuszogó lokomotiv nem tudta magának megmagyarázni az újabb megterheltetést, nem lévén szokva az ilyen szárnyakhoz, kövér cseppeket izzadott, s a vonat sebessége rohamosan esőkkent, midőn mi az ügy érdekében bevonva vitorláinkat, újra a „legsötétebb Afrikában“ képzeltük magunkat a forró számum tikkasztó heve miatt.

A vonat e közben folyvást domboldalakon kanyarog, lejtőkön futkos, végre egy tágas, szép rónás völgybe ér, melynek déli láthatárán

égbe nyúló magas, kék hegyeket pillantunk meg. Alig birunk betelni a pompás panoráma nézésével; mintha hirtelen jutottunk volna bele, most már minden oldalról hatalmas bércek bontakoznak ki az ég kékjéből és csak sajnálkozva látjuk, hogy e felvillanyozó dioráma véget ér — célnál vagyunk, megérkeztünk *Belényes*be.

A Hazay-terem a József főherczeg barlangban.

Csinos alföldi város bontakozik ki előttünk pléhvel fedett, ragyogó, hegyes tornyaival, fehér, itt-ott emeletes, vörös tetejű házakkal, míg a város mögött a háttérben lankás, kertekkel beültetett, nyaralókkal tarkított szőlőhegyek vonulnak. Széles, kövezett utcán jutunk a piacra,

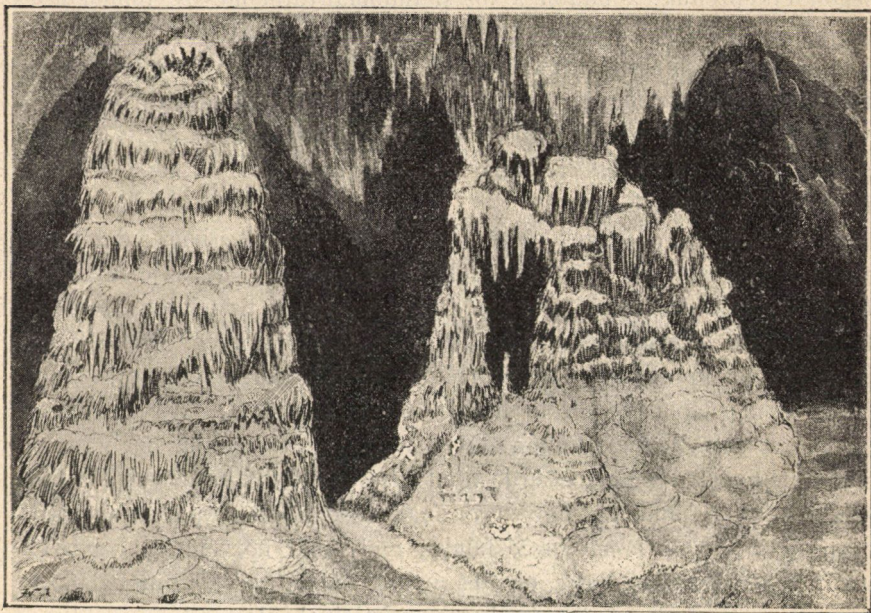
a hol a magyarországi romanizmus dobogó szíve, az oláh főgimnázium látható, mely még hosszú időre gondoskodni fog a román nyelv és ügy számára apostolokról és harcosokról. Ugyanitt vannak egyéb tanintézetek is; a püspöki rezidenczia, s e mögött a temető, melyben egy régi kolostornak vagy templomnak romjai dűledeznek.

A turisták szemében Belényesnek kiváló fontosságot ad fekvése, mert Biharmegyének számos gyönyörű pontjához esik közel s innen szokás pl. a *Meződi barlangot*, *Biharfüredet*, a *Béla várát*, a *József főherczeg barlangot* stb. meglátogatni. Hogy Belényes közelében gyönyörű vidék, magas hegyek és kristálytisza havasi patakok lehetnek, azt legott elképzeltük, a midőn a főzési tudományáról messze földön híres Virághné asztalához leültünk. Olyan nagy, olyan átlátszó fehér húsú pisztrángokat, minőket itten kaptunk, Brillet Savarin bizonyára nem is látott s ha közöttünk lett volna e vén gourmand, akkorát csettentett volna nyelvével e nemes hal tornyosuló hekatombáinak láttára, mint a melyet hajdan Ares kurjantott, a midőn Pallas Athéne dárdáját fityegni érezte oldalában.

A társaság a fényes ebéd után pihenni indult, hogy délután a város nevezetességeit s a közel fekvő „*Pap kútja*“ nevű jelentéktelen fürdőhelyet megtekintse, este pedig részt vegyen a tiszteletére rendezett táncestélyen. Hárman, dr. Hegedűs János főtörzsorvos, dr. Gerlőczy Gyula és én azonban Biharfürednek indultunk, hogy oda éjjel megérkezve, másnap egy közeli havast megmászassunk. Az út eleinte egyhangú volt. Jobbra tőlünk távol látszott *Fenes* falu, mely fölött magas hegyen, a rengeteg erdő által teljesen elfödve rejtőznek IV. Béla király egykor hatalmas, fényes várának csodálatosan ép romjai. Csakhamar eljutottunk *Bondorasszó* faluba, mely már közvetlenül a havasok tövében fekszik. Balra egy nagy hegyomlás vagy hasadék látszik, roppant nagyságú vörös és barna szirtjeivel élesen kiemelkedve a mögötte elnyúló szelid kék hegyektől, előttünk a hosszú falunak tiszta házai hatalmas vén diófák árnyában, gonddal faragott diszes kapukkal és kerítéssel elzárva az utcától. Az egész falu, a kertek, a mező, a lakosok a jólétnek, a megelégedésnek nyomait mutatják. Mindenütt virágok; a fák hajladoznak a sok szilva, körte alatt; a gyermekek szépen, tisztán járnak — csak az a kár, hogy a magyar szót nem értik — nyelvük az oláhot beszéli.

Bondorasszóból kezdve folyvást rengeteg erdőben s folyvást hegynek megyünk. Az út merészen emelkedik; átsiklik a meredek helyek fölött, falhoz lapúl, ha hajmeresztően mély és magas sziklafal áll előtte, belefut a vizmosás árkába, majd az oromtetőkön egy-egy pillanatra

elragadó képét tárja fel Biharmegye legnagyobb részének. Szembe velünk az 1100 m. magas *Fericsé*, kúpalakú hegy, melynek tetején langyos forrás van. A monda szerint egy gazdag oláh paraszt szép lánya szerelmes volt egyik pásztorukba. Ez megkérte kezét, de az apa húzódott s hogy ne kelljen visszautasítania, azt a feltételt kötötte ki, hogy a legény a leányt vállain viszi az esküvő helyére; ezt pedig a hegy tetejére határozta. A legény nagy erőfeszítéssel vitte mátkáját, a hegytetőn azonban lerogyott és meghalt. Meghasadt erre a föld, elnyelte az egész lakodalmas népet. A képződött türegből, mely a hegy-

Bábel tornya és Goliáth a József főherceg barlangban.

nek legesúcsán van, azóta folyik a meleg kénes víz. A Fericsén túl terül el Bondorasszó, Fenes, Mézes, Belényes, azután számtalan apró falucska mögött Nagyvárád, sőt tiszta időben Nagy-Szalonta is megjelenik a horizonton, a távoli hegyek alatt pedig csendesen folyik a Kőrös, a lenyugvó nap biborszínű sugarától lángvörös eget tükrözve vízával.

Csakhamar bealkonyodik s mialatt a kocsit messzehagyva, gyalog másszuk a hegyet, tele tüdővel szíva a leírhatatlanul kéjes, balzsamos levegőt, kigyuladnak fölöttünk a ragyogó csillagok, megnépesül az

erdő s a madarak dala, a tücsök csiripelése, a szarvas üdő bégetése s messze, mértöldnyi távolban a havasi pásztor kürtjének csengő, tiszta hangjai harmonikus, lágy, kábitó zenébe olvadnak össze.

Négy órai gyaloglás után, mikor már ezer méternél jóval magasabban jártunk s észrevétlenül már régóta a fenyvesek régiójába kerültünk, vezetőnk mélyen elénk mutatva figyelmeztet Biharfüred

Forgatag a József főherczeg barlang K. Nagy Sándor-csarnokában.

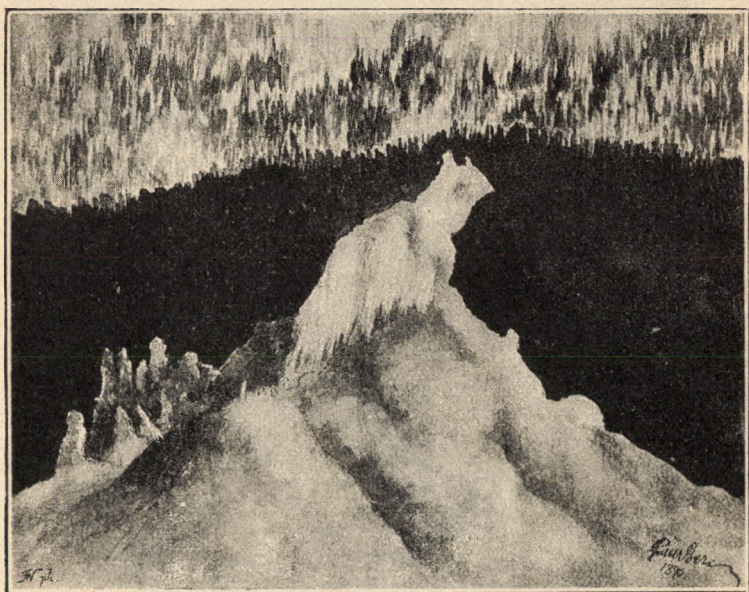
lámpáira. Még egy erős félórai út s lebocsátkozva a hegygerinczről, elértük az 1061 m. magasán fekvő Biharfüredet.

Másnap, hajnalban már felkerekedtünk, hogy a kilátásáról híres szomszédos havasok egyikét, az 1627 m. magas Rétháti csúcsot megmásszuk.

A *Stina lui Argyl* nevű hegytetőt elhagyva, egy hosszú hegy-ormon mentünk végig, útközben elhagyva azt a sziklát is, melyet az-

nap délután a kirándulás emlékére *Vándorgyűlési sziklának* neveztek el. Az itt kínálkozó nagyszerű kilátást figyelembe se vettük, remélve hogy a havasról még szebbet élvezhetünk. Hideg szél keletkezett s szitálni kezdett az eső is, de azért vezetöm, a derék Gyorgye egykedvűen haladt tovább s szokva lévén ahhoz, hogy a biharfüredi vendégek tudnak oláhul, váltig találgatta testi vagy lelki fogyatkozásaimat, melyek szavainak megértésére képtelenné tesznek, mert legderültebb történetei és legbúsabb legendái rám egyformán hatástalanok voltak.

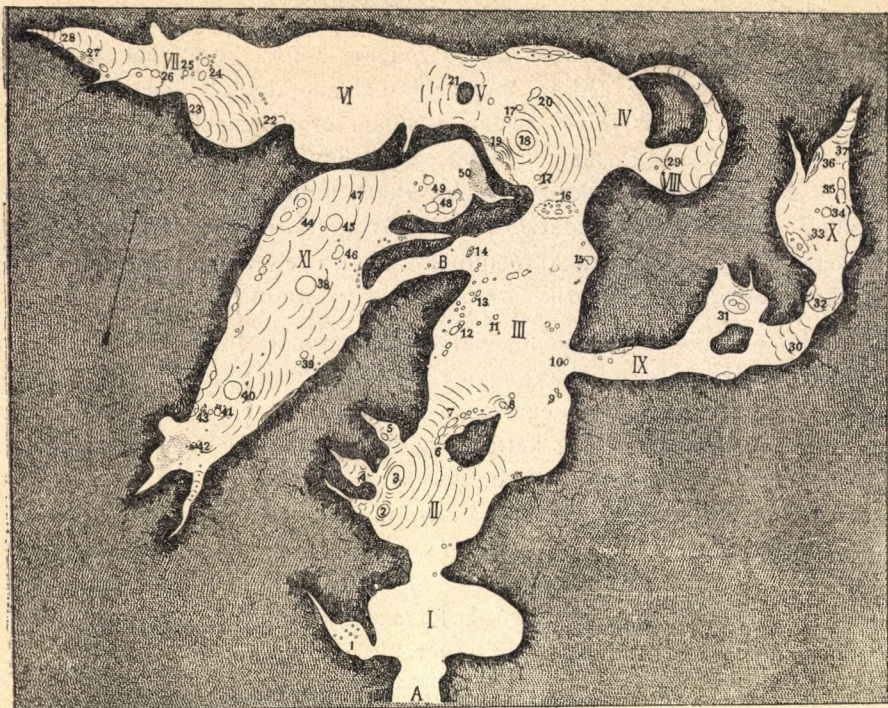
Időközben végre kijutottunk a rengetegből s azontúl térdig gázolva a bársonynál lágyabb pázsitban, csakbamar a hegy kúpjának csúcsára

A „Fehér sas“ a József főherczeg barlangban.

hágtunk, melyet az itt járók számára, hogy legyen nevüket hova bevésni, földbe ütött gerenda jelez.

A kilátás e pontról valóban felséges. Előttünk a Körös völgye, melynek határa a nagy Alfölddel olvad össze. Rajta számtalan falu és város, azután a végtelen kilátásnak keretétül kétoldalt lépcsőzetesen emelkedő halmok, dombok, majd hegyóriások, a Nagy- és Kis-Bihar a Zengő csúcs, a Bohoidei, Tartaroea stb., ezek mellett már Erdély bércei s az Aranyosnak völgye, mindez pedig a leggyönyörűbb, legbujább fenyves erdővel borítva.

A József főherceg barlang alaprajza.*)

A. *Bejárat*. I. *Előcsarnok*. 1. Ruhatár. II. *Pável-terem*. 2. Üllő és kalapács (nyaktiló). 3. Szószék. 4. Szent sír. 5. Mohamed koporsója. 6. Függöny. 7. Oszlopsor. III. *K. Nagy Sándor csarnok*. 8. Sphynx. 9. Kaktusz. 10. Koldús. 11. Pizai torony. 12. Várrom. 13. Szobortelep. 14. Oltár. 15. Oroszlán. 16. Oszloptorlasz. IV. *Trón-terem*. 17. Trónörök (fenyőtobozok). 18. Trón. 19. Mennyezet. 20. Kincsesláda. V. *Denevérlak*. 21. Guánodomb. VI. *Tánczterem*. VII. *Semsey-csarnok*. 22. Vízartók. 23. Fehérhegy a vízmedenczével. 24. Három püspök és segédlete. 25. Kettős oszlop. 26. Rovardomb. 27. Vízesés. 28. Zuhatag. VIII. *Böck-üreg*. 29. Medencze-terem az Iziszzszel. IX. *Bulk-üreg*. 30. Medencze-csoport. 31. Szűszner fürdőterme. X. *Krenner-csarnok*. 32. Sátor. 33. Virágágyak. 34. Obeliszk. 35. Szénaboglya. 36. Orgona. 37. Kalapgomba. B. *Bújtató*. XI. *Hazay Gyula csarnok*. 38. Bábel tornya. 39. Goliát és Dávid. 40. Forgatag. 41. Virágcsokor (gyémántkő). 42. Szomorúfűz és temető. 43. Czukorsüveg. 44. Olimp. 45. Pelion és Ossa. 46. Bábszikla. 47. Hómező. 48. Hármashegy. 49. Fehér sas. 50. Tündéerkert.

*) L. *Hazay Gyula*: A József főherceg barlang a Biharban cz. cikkét („Term. tud. Közlöny“, 1887. 233—247. l.), melyből ez alaprajzot átvettük. A barlang belsejét ábrázoló négy képet a „Vasárnapi Ujság“ t. szerkesztőségének szíveségéből közölhetjük.

Mielőtt még elhagytam volna e helyet, ünnepélyes bucsút vettem tőle. A lehetőség szerint körbeállítva magam körül vezetőmet háromszor elkiáltottam vele „Éljen Magyarország“, a minek ő lehetőleg borízű kiejtéssel meg is felelt, azután a nálam lévő cognackal és kétszerstüttel kínáltam meg, mely utóbbit, úgy látszik templomi ostyának nézte, mert kezeit összekulcsolva le akart térdelni, a mely vallásos érzület azonban nem akadályozta a jó Gyorgyét abban, hogy cognacos palaczkomat egy hajtásra körömpróbáig ne űritse, valószínűleg Magyarország egészsége érdekében hozva meg az áldozatot.

Biharfüred egy minden oldalról zárt, védett völgyben fekszik, Tátrafürednél mintegy 50 m.-rel magasabban. Sűrű fenyves erdő veszi körül, melynek kinyúlásai egészen a házakig érnek el. A fürdő közepén a *Setét* patak rohan végig, kettéosztva az elszórt házcsoportot. A bal parton van a vendéglő, a tánczterem s a többi között a turisták számára épült egyszobás házaeskák is, melyek festői sorban vonulnak fel a domb oldalára. A másik parton van a hideg vízzel gyógyító intézet, a püspöknek és a főispánnak egyszerű nyári lakja s egy-két magános úri ház. Mögöttük egy út kigyózik fel az erdő sűrűjébe, mely a, csak 5° C. meleg vizű *Csodaforráshoz* vezet.

Csakhamar megérkezett a társaságnak Belényesen maradt zöme és azon délutánra megelevenedett az erdő, a kacajtól, énektől visszhangzott az egész táj; másnap korán reggel azonban ismét megindult a hosszú kocsikaraván s a kirándulók elhagyták a szép, felejthetetlen Biharfüredet.

Három órával később már a belényesi állomáson várakozó különvonatra ültünk, mely épen úgy mint az előre jelzett dolgok mind, a legpontosabban készen várt. Csak rövid utat tettünk vele, mert a lunkai állomáson újra elhagytuk a síneket s egy igen hosszú, önmagába folyvást visszatérő üdvözlő beszédet végig hallgatva, kocsikon egy igen szép tour után megérkeztünk a József főherczeg-barlang közelébe épített menházhoz, mely az oly fiatal s oly rendkívül tevékeny Bihari Kárpát-Egyesület alkotása.

A *József-főherczeg barlang* hazánk kisebb, de szebb cseppkő-barlangjai közé tartozik. Nem mérhető ugyan a szepes-bélaival vagy aggtelekeivel össze, azonban egynémely formációkban páratlanul áll, így pl. a víztartó medenczékben, melyek gúlaalakú, 6—12 emeletes, 1—2 m. magas és alul 25—30 lépés területű, vízszintes, egymásba épült vékonyfalú kőmedenczék; továbbá igen szép része a pokolnak nevezett, hangyabolyhoz hasonló, számtalan üreggel bíró barlangrész is, mely a

szemlélőre valóban félelmes benyomást tesz, keresztül-kasul futó, titokzatos, minden oldalról tátongó üregeivel.

Ebéd után a társaság a mindinkább összébszoruló völgyből ki-

A Szabó József hasadék. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

jövő patak medrén felfelé ment, míg végre a kétoldali sziklák annyira összeszorulnak, hogy kinyújtott karjaival a járó mindkét falát elérheti.

A sziklafalak magassága e közben folyvást nőtt s e kanyargó, szűk folyosó végre hatalmas, impozáns hasadékká változott. Mintegy negyedórát mentünk előre egyesével e megragadóan szép szorosban, míg végre különböző fordulatok után egy sötét, barlangszerű üreghez értünk, mely mögött függélyes sziklafal zárta el a további utat. A társaság e gyönyörű, vadregényes helyet Schlauch Géza szigorló orvos indítványára jelenlévő kitűnő geologusunk nevére nagy lelkesedéssel *Szabó József-hasadéknak* nevezte el.

Kocsijaink felé visszatérve számos új barlang akadt szemünkbe. Ilyen a Schlauch Nándor püspöki jószágigazgatóról elnevezett *Nándor-barlang*, mely mintegy 50 lépés hosszú, 6—10 m. magas és 8—12 m. széles alagutat képez, melynek boltozatos tetejéről durva, nagy csepegő stalaktitok lógnak le. A barlang csakhamar ketté oszlik. A bal ág körülbelül 35° emelkedéssel még 30 lépés hosszú, háromszögletes keresztmetszetű, igen sok kötörmeléket és csepegő követ tartalmaz. A jobboldali ág egy félkörös átmetszetű, helyenkint csak 1½ m. magas, 40 lépés hosszú vízszintes folyosóban végződik.

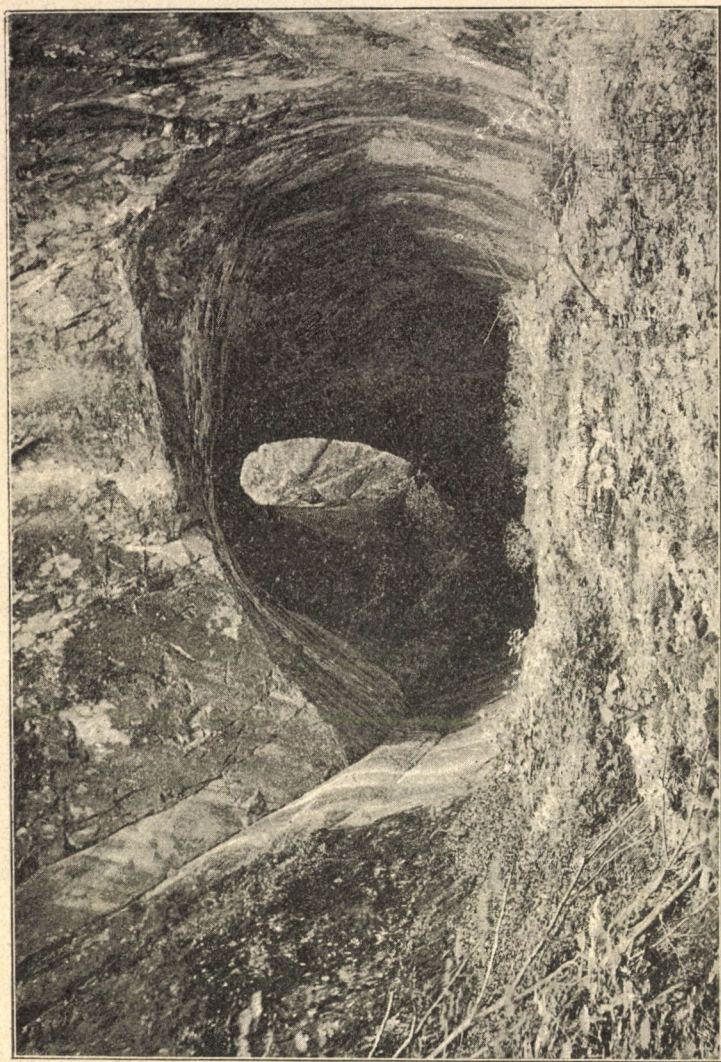
Egy harmadik igen érdekes barlang az, mely nevét *Albert főhercegtől* kapta. Ez a völgy fenekén futó pataktól mintegy 30 m. magasan nyílik egy gyönyörű, szabályos kapuzattal, a mi egy körülbelül 80 lépés hosszú, 8—10 m. magas hengeralakú, impozáns terembe folytatódik. A barlang itt balra tér el; a további viszonyokat világító szerek hijában nem lehetett tanulmányozni. A barlang teteje igen szép cseppkövekkel bir, padozata pedig párhuzamosan és keresztbe futó, körülbelül ½ m. magas egy síkban elvágott sziklagerendázattal van kirakva, melynek üregeiben apró tavaeskák gyűltek meg.

Az idő rövidsége miatt lehetetlen volt a többi, jobbra-balra nyíló sziklatüregeket megtekinteni, sőt még a *Döry-barlangba* se mehettünk el, melyre a figyelmet az út mentén egy jelzőtábla hívja fel. Vezetőink — *Sipos Orbán* kir. tanácsos, tanfelügyelő és *Hegyesi Márton*, a Bihari Kárpát-Egyesület szerkesztője figyelmeztettek, hogy még az este Rézbányán kell lennünk, s így nehéz szívvel kocsira ülve elhajtattunk a regényes fekvésű *Rézbányára*.

Késő este érkezünk meg, s a korai felkelés, 12 órai kocsizás, sok járás stb. által elcsigázott útitársaink nagy dilemmában voltak: Hébének emeljenek-e oltárt, tehát megvárják a vacsorát, éhségüket csillapítandó, vagy lefeküdjenek Morpheus hívogató karjaiba, és éhesen de kéjesen nyújtózkodva végezzék be a mai napot?

Csakhamar kiderült azonban, hogy est modus in rebus; az estebéd, mint rendesen újra jó volt, cigány is akadt s Morpheusnak

egyre kevesbedtek chanceai, sőt az ifjúság tánczra perdült s csak számos „hogyan volt“ után engedett a rendezők erélyes figyelmeztetésének, kik az erőt a holnap napra kívánták rezerválni.

A Biharkapu. (Dr. Schmidt Sándor fényképe után.)

Másnap megtekintettük *Rézbányát*. Tulajdonképen két ilyen nevű község van, — falu és város, — melyek összenőttek egymással s csupán a rohanó Körös tart közöttük határt.

Magas hegyek között festőien terülnek el a házak a nagyon

szűk völgy sötét, szűk mélyében s amphitheatrumszerűleg emelkedve a lejtőn, végre két templom koronázza a kedves, nyájas képet.

Nem sokáig időzhattünk itt, mert a leírás után nagyszerűnek ígérkező *Biharkapunak* és a *Körös* eredetének megtekintésére siettünk; kocsikon vagy lóháton. Csakhamar kijutottunk az elhagyott olvasztó-kemenczékhez, hol az arany-, ezüst- és réztartalmú kővekből, melyek a zúzóból borsónagyságú darabokban kerülnek ki, fémtartalmukat kiolvasztották. E műhelyek azonban most csendesek; elszéledtek a munkások, hiányzik a munka. A falak egy része már romba dőlt,

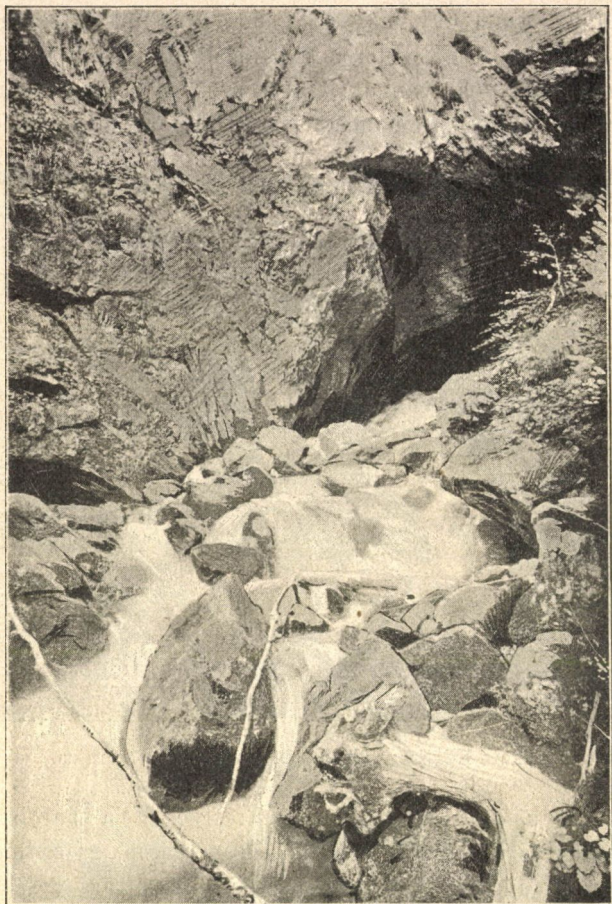

A Biharkapu. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

legtöbbje omladozik, a tetők beszakadtak s a mint a korhadó tölgyet ellepi a moha, úgy tanyázik most ott, hol víg dübörgéssel forogtak ezelőtt a kerekek, a denevérek vijjogó, sivító tábora.

A mint tovább haladunk, a táj mindinkább szebb lesz. Sűrű erdőbe furakodik be az út s a *Susogó* völgybe térve a *Körös* patakja mellett kanyarog; néha szédítő mélységbe hagyja a vizet, elkerüli egy-egy kis domb mellett, végre eltért attól s midőn egy emelkedés után balra fordulunk, előttünk áll a természet egy csodája, a bihari *Portale*.

A hegy itt mintegy 60 m. magas, függélyes falat képez, melynek alsó részét a két oldalról keresztülfutó sziklatömbök határolják, padozata pedig, mely patak medréhez hasonlóan, kövekkel van borítva, pár lépésnyire egy másfél méteres meredek lépcsőt képez, azután lejtősen ereszkedik az út felé tovább. E földszinti terem fölött, mely-

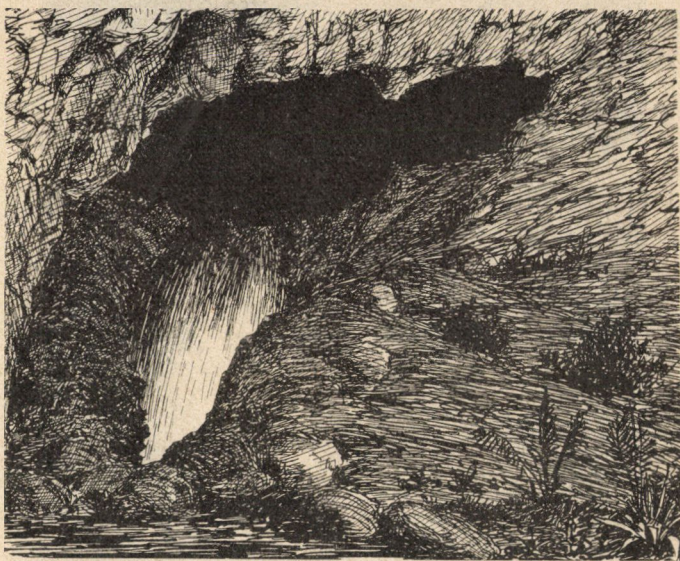

A Fekete-Körös eredése. (Dr. Schmidt Sándor fényképe után.)

nek háttérében mintegy 15 m. átmérőjű byzancei bolthajtás képez fülkét, a sziklafal 5—6 m. magasságban vízszintesen le van vágva s innen egy 4 m. magas és 15 m. széles szabályos kapu nyílik. Létrák segítségével e kapuba jutva, egy körülbelül 20 m. hosszú alagútban találjuk magunkat, melyből egy, alulról nem látható óriási kerek terembe

jutunk. A torony alapja ovális és legalább 30 lépés hosszú; a falak megszakítás nélkül emelkednek mintegy 30 m.-re s ott egy teljesen köralakú, 15—20 m. átmérőjű ablakban végződnek.

A nagy teremnek számos érdekes részlete van. A bejárat mellett 4 m. hosszú góth ablak. Az ellenkező sarokban háromemeletes torony, melynek 3 keskeny és hosszú góth ablaka alatt tágas kapu vezet egy üregbe, melyből ismét egy magas kémény, oldalfülkék és egy keskeny alagút indulnak ki. A nagy terem két másik diagonális sarkában 3 m. magas lejtős páholyok vannak elhelyezve. Az egész üreg felséges, misztikus, templomszerű benyomást tesz. Hátul az impozáns kapu, elől

A Fekete-Körös eredése. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

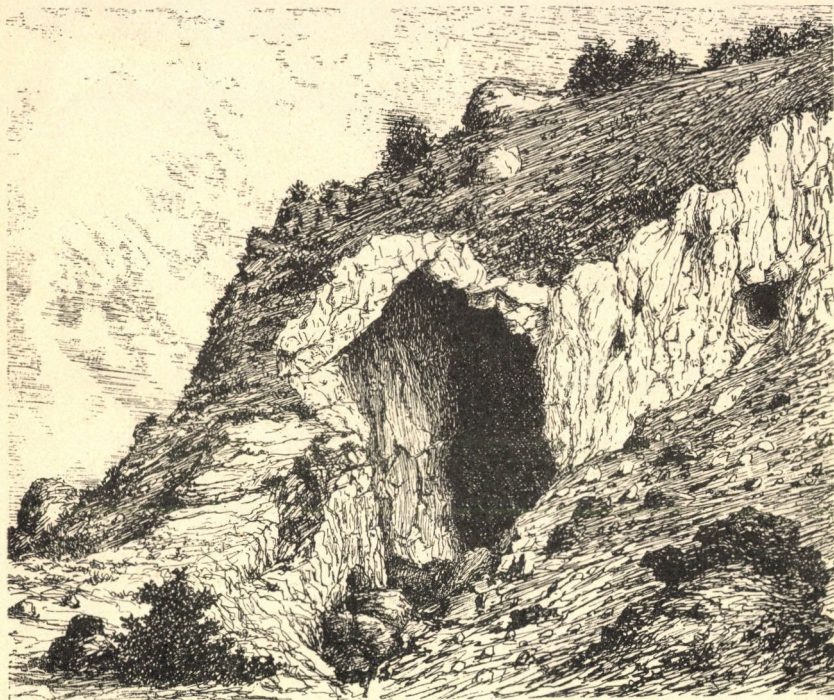
a torony alatt a góth stílű oltár, sekrestye és a baptisterium, két oldalt a chorus és a szószék, ezek fölött merészen, győzelmesen emelkedik a kupola, a gloria kék színében az égnek ragyogó boltozata.

Alig birtunk betelni e vadságában is megragadó hely szépségével, a midőn már új látnivalók ragadták meg figyelmünket. Elhagyva a Biharkaput, csakhamar a *Körös* eredéséhez jutottunk, a hol egy háromszögletű, hatalmas cseppkövekkel telerakott üregből nagy zúgással, hatalmas vízeséssel zúdul ki a *Fekete-Körös* egyik ága.

A barlang jobb sarka felé kúszva a kiálló nagy sziklákon, magnézium drótunk sötét, nagy üreget mutatott, melybe már nem hatolhattunk be. Biharmegyének legalaposabb ismerője és hivatott

ismertetője, *K. Nagy Sándor* ide is bejutott, sőt még e termen túl egy másik, kisebb üreget is leír, melyben gyönyörű cseppkőstalaktitokat talált.

Bármily szívesen időztünk volna itt tovább, vissza kellett térnünk Rézbányára, hogy a rendkívül gazdag program minden pontját végig élvezhessük. Újra megtettük tehát az ide vezető ritka szép utat, elhagytuk a Sz.-Antal tárnát, mely a csak itt található ásványokról, pl. a Szájbelytről, Biharitról stb. híressé vált, de már kevésbé műveltetik, ezután Rézbányára érve és egy hatalmas ebédet végig csinálva, felkerekedtünk utolsó cenztrális állomásunk, *Vaskóh* felé.

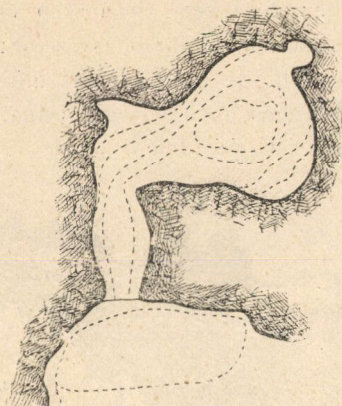

A zádorjai üreg bejárata. (Dr. Nékám L. S. rajza.)

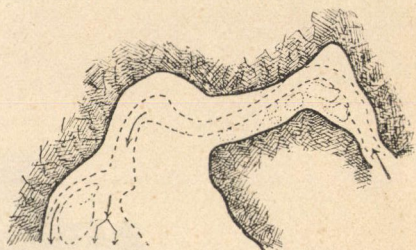
Öreg este volt, mikor ide megérkeztünk és teljesen besötétedett, midőn elszállásolva, megpihenve, a tiszteletünkre adott nagy tűzijátékot megnéztük. A holnapi nappal véget fog érni a kirándulás s azért az utolsó közös vacsora hosszú ideig tartott. A vendégek nevében Szabó József egyetemi, Gerlóczy Gyula műegyetemi tanárok és Chyzer Kornél, Zemplénmegye főorvosa mondtak köszönetet a tapasztalt sok szívességért és figyelemért, a rendezőség nevében pedig Sipos Orbán, Győry főerdész és *K. Nagy Sándor* törvényszéki bíró mondták a vendégszerető házi-

gazdák barátságos bucsúját és kifejezték hazafias örömlüket, hogy szép hazánk kineseit méltatni, ismerni törekszik végre a magyar.

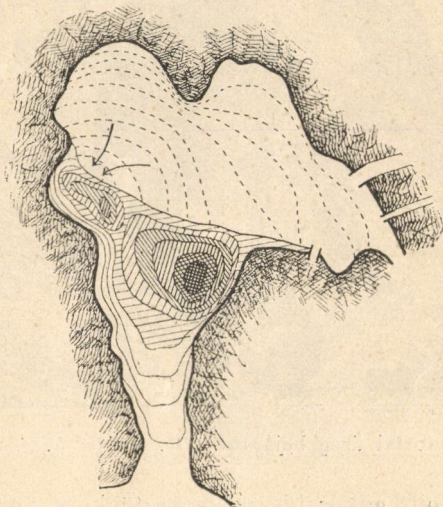
Másnap utoljára indult a hosszú kocsisor a Vaskóh közelében, Zádorfa község határán levő hatalmas vízmósas megtekintésére. Szer-

A Biharkapu vázlatos alaprajza.
(Dr. Nékám felvétele.) 1 cm. = 20 m.

A Fekete-Körös eredetének barlangja.
(Dr. Nékám felvétele.) 1 cm. = 10 m.

A zádorfaí üreg vázlatos alaprajza.
(Dr. Nékám felvétele.) 1 cm. = 20 m.

pentinás úton haladtunk s lassankint feltűnt előttünk egész pompájában a Biharhegység. Elöl a gyönyörű fekvésű Vaskóh erdőbe épített házacskáival s a katolikus márványtemplom karesú, ragyogó tornyával. Szeliden folyik a városon keresztül a Körös, malmokat hajtva, réteket öntözve vizével. Túl az apró dombok után a megáldott rónaság, ringó

vetéssel, karesú jegenyék árnyában fehérő tanyákkal. Azután folyton halványabb színű emeletekben magaslik ki a hatalmas bihari hegység, e fölött pedig felő palástjából épen most tört elő a kelő nap mindent megaranyozó sugara.

Mellettünk Mezőfalvának egyszerű munkásházai, ezután kis völgyben, szántóföldek között egy jelentéktelen, bozóttal benőtt domb, melybe Bihar-megye legnagyobb nevezetességeinek egyike, a *Zádorfai üreg* van belevájva.

Összedobált sziklák között meredeken visz be a vízmosás a barlang üre felé, majd körülbelül 30 lépésnyi meder után kicsiny, 3 m. átmérőjű medenczében végződik. E mögött a színházak karzat-támlájához hasonló erkélyt képez, s ismét rögtön a borzasztó, feneketlen örvénybe esik le. Nagy üreg előtt állunk, mely mintegy 20—25 m. magasra és legalább 60 m. mélyre terjed; szélessége 20, másik irányban 25 m. lehet, s így legalább 50,000 köbméter térfogatú.

Az üregben még soha ember nem volt. Követ dobva beléje, 6—7 másodperc mulva hallani ennek darabokra törését, azután számos apró loocsesanást, jelétül annak, hogy az üreg fenekén víz van. Állítólag a Vaskóh mellett a sziklából nagy erővel kitörő patak is tulajdonképen egy Zádorfa mellett eltünő, a föld alatt ez ür fenekén átfolyó s Vaskóhnál újra felszínre kerülő patak lenne. Hasonló van Boszniában, hol Szerajevo mellett a Boszna, Hercegovinában Bilek mellett a Trebinsicza, Dalmáciában Raguza mellett a mindvégig hajózható Omblared. Ugyanígy különben az Adelsbergi barlangból kifolyó Poik s az Aggteleki barlang két földalatti folyója. Hogy a zádorfai és vaskóhi patak között van-e összefüggés, azt a víznek megfestése által, úgy mint a hogy azt Boszniában tették, egyszerű módon ki lehet deríteni.

A zádorfai üreg megtekintése méltó befejezése volt e gyönyörű kirándulásnak, mely hazánk egyik legszebb vidékén vitt keresztül. Az út egész tartama alatt mindenki részéről a legnagyobb előzékenységet tapasztaltuk és minden egyes utas a saját nevében őszinte köszönetet mondott a kapott élvezetekért. A mit azonban az egész ensemble a Bihari Kárpát-Egyesület működéséről mondhat, az még több ennél, mert Magyarországon turista-egyesület oly buzgón, oly vállvetett összefogással, annyi czélszerűséggel nem működik, mint ez. Az ország nemzetiségi tekintetben legexponáltabb vidékén terjeszti a magyarosodást, megismerteti a környékkel s az országgal megyéjének kincseit. Könyveket ad ki, utakat épít, jelzéseket állít — szóval, írásban és tettel szolgálja ügyét. Ez az egyesület méltó arra, hogy róla a többi mind példát vegyen. — *Facta loquuntur.*

Dr. Nékám Lajos Sándor.